

Forfatter: Aakjær, Jeppe

Titel: Artikler og Taler. - 1919

Citation: Aakjær, Jeppe: "Artikler og Taler. - 1919", i Aakjær, Jeppe: *Artikler og Taler. - 1919*, Gyldendal, 1918-19, s. 547. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-aakjaer04tom-shoot-idm140709994058160/facsimile.pdf> (tilgået 28. april 2024)

Anvendt udgave: Artikler og Taler. - 1919

HJEMMEFRA

BYEN AAKJÆR.

→Skive Folkeblad, 4. juli 1908.

Aldrig har nogen gidet være over at fortælle Aakjær Bys Historie. Men nu, da vi kalder til Fest, vil vi bryde Tavsheden og meddele lidt om denne „den mindste blandt Juda Stæder“. Nogen ler Opgave er det ikke, thi der er aldrig hædet noget i Aakjær, der kunde paaregne Læseverdenens Opmærksomhed. „Skive Folkeblad“ har ikke hentet sit Sensationsstof fra Aakjær; den historiske Muses Griffel har aldrig skrattet med dette Navn. Sagnet fortæller om en Konge i Fly, der faldt i blodig Kamp mod Kongen i Skive; men Aakjær har aldrig kunnet pryde sig med saa glørværdige Sagn; det har alle sine Dage kun været Undersaat.

Da Svenskere og Brandenburgere i det 17. Aarhundrede hjemstøgte hele Jylland — ogsaa disse Egne — gik Aakjær Ram forbi. Med Blodet dryppende fra deres lange Lanser jog Svenskerne paa deres vilde Heste i 1658 langs Landevejen fra Hagebro til Skive; nylig havde de rasat som vilde Dyr i Haderup og Feldborg, nu kom de til Vridsted; de trængte ind til Præsten, den skikkelige Mand Niels Christensen Paaske; de plyndrede hans Gaard for hver Trevl; de trak ham endogsaa af Tøjet og stoppede det i Posen til det øvrige. Da de forlod ham, stod han grædende i bar Skjorte og vred sine Hænder mod Himlen. Naar Hyrden fik den Konfekt, hvad har man saa ikke budt Faarene. Men det var i Vridsted. Aakjær har sikkert ved denne som ved tidligere Lejligheder siddet under sine graa Bakker „som Spurven under Tagskjægget“, mens Stormen jog forbi.

Har Aakjær da slet ingen Historie? Jo, nu skal De høre. Nu sætter vi vore lærdeste Briller paa, og mens vi tænker os godt om, mindes vi følgende:

Aakjær har, saa vidt vides, alle Dage hørt til Fly Sogn. Dette Sogn tilhørte 1240 Valdemar Sejrs; Aar 1270 er det gaaet over til Erik Plovpenning's Døtre Jutta og Agnete. Men et Hundrede Aar senere hører det til Skarpenbjærgs Gods, det vil sige *Hald**), og her bliver Aakjær i de næste 300 Aar.

Et Minde om disse fjerne Ejere har Aakjær maaske i Betegnelsen *Hald* Agre, et Jordstykke paa nuværende Thomas Østergaards Mark, lige op ad min Fødegård's Nørre-mark. Men andet Minde har Historiens Finger næppe ridset i Aakjærs evigt rindende Sand.

Omkring Aaret 1650 gik Aakjær fra *Hald* over til *Estvadgaard*. Her gjorde Aakjærboerne Trællegjorning i et nyt Hundredeaar. I en Mændtalsliste fra 1705 hedder det om Aakjærboerne: „Ere Fæste Bønder og bruger ingen Hand Werch.“

Der er ikke Tvivl om, at Aakjær Bønder, mens de hørte under *Estvadgaard*, er bleven udpinte til det yderste. Deres første Ejere var de *Rantzauer*; de uddør med Enken Helle Urnes Søn Fr. Chr. Rantzau 1710. Nu bliver Aakjær i Løbet af 50 Aar en Byttevare, der gaar fra Haand til Haand mellem Datidens agrariske Stræbere og Bondeudsugere. De stakkels 6 Fæstebønder dernede ved den krumme Aa vidste bogstavelig aldrig, om de var købt eller solgt. Saaledes pantsættes Byen 1724—28 til Assessor Peder Tøgersen Lassen (*Rydslet* i Kjær Herred) for 2861 Rdl.; siden tilhører den Justitsraad *Jesper Jespersen* (Høgholt i Vendsyssel), som i Forvejen ejede en hel Del Jord i Vest-Fjends Herred; atter pantsættes det 1741—42 til en *Gertrud Honggaard* fra Horsens; men den 4. April 1744 sælges den tilligemed Fly og Vridsted Kirker til Kancelli-assessor *Chr. Hansen Friis til Lundgaard*, der beholder den, indtil de store Landboreformer i Slutningen af det 18. Aarhundrede med et rask Tag fører den danske Bondestand og dermed ogsaa Aakjær over i Selvejernes Rækker.

Mens jeg i min Barndom drev med Kvæg over Fly Hede, saa man endnu i Lyngen en Række dybe Hjulspor, der alle pegte ud mod *Estvadgaard*; det var de gamle Hovveje, som ogsaa Aakjærboerne har været med til at hule

*) Gotskalk Skarpenbjærg var en Svigersøn af Niels Bugge paa *Hald*.

med deres ubeslagne Hjulfølger, naar de tidlig om Morgenen eller sent om Aftenen kjørte til eller fra Hovmarken. — De har baaret deres Lidelser i Taushed; mens Naadigherren paa Estvadgaard maatte føre adskillige Processer med sine Bønder i Rønbjerg og Fly, meldte Datidens Juitsprotokoller lidet eller intet om Aakjærboerne. Vi faar lige at vide, at 8 Mænd fra Aakjær i 1727 har drevet ulovlig Lyngsiet i Svansøgaards Hede. Som Bidrag til Datidsbondens sociale Stilling kan anføres, at Gaardmand Niels Melgaard i Aakjær ved denne Lejlighed har sendt sin Kone en Mil i Heden for at slaa Lyng, et Arbejde, som nu end ikke bydes den fattigste Kvinde. — Da Aakjær var kommen fra Estvadgaard, havde det endnu godt 50 Trællear tilbage. Men i 1796 slog Befrielsens Time; den 26. Juni nævnte Aar købte de daværende Fæstere deres Gaarde af Manden paa Lundgaard, Chr. Friis; Købesummen sættes over en Bank til 440 Rdl. pr. Gaard, en enkelt — nuværende P. Chr. Pedersens Gaard — kostede 525 Rdl., da den var uden Aftægt.

Det hedder stereotypet i Skjæderne, at Sælgerne ikke skal ha' „den mindste Ejendomsret — — til eller i den solgte Gaard, men samme skal saaledes som anført med fuldkommen Ejendomsret tilhøre Kjøberen og Arvinger, saa han kan sælge og pantsætte Gaarden med 1. Prioritet til hvem, han vil, og med Collegii foresagende Tilladelse separere Gaarden i een eller flere Dele uden mit eller Lundgaards Ejeres Forevidende i noget Maade.“

Hvilken herlig Følelse det maa ha' været for Datidens Aakjærbo, der hidtil som alle Danmarks Bønder havde været en lænkebunden Træl, pludselig at staa med et Dokument i sin Haand, der gav ham Ret til Betegnelsen: en fri Mand!

I 1798 fulgte saa Gaardenes Udskiftning, der gjorde en brat Ende paa Fortidens generende Fællesdrift og Agerom-Ager-System.

Hidtil havde Gaardene i Aakjær ruget sammen to og to i en lige Linje fra Syd til Nord som tre Dobbeltgaarde: Søndergaard, Melgaard, Nørgaard, nu begyndte de at skyde sig ud og ind mellem hverandre eller flytte højere op paa Markerne, hvor de senere har holdt sig fast.

I Aarhundreder har da denne lille By dukket sig der-

nede ved Engene og den smukke Karup-Aa, der i Fortiden havde et anderledes bugtet Løb end i Dag*).

Her har Viben fra Arilds Tider svunget sig i krumme Buer over de sammensunkne, vindforrevne Gaarde; for Aarhundreder siden som den Dag i Dag har Brushænerne opført deres vilde Kampe mellem de første spirende Kavlingblade, og de smaa Pomeransfugle, der med Klynk og Klage hvirvled hen over de høje Agre mellem det visne Totgræs sammen med den graa Himmels sidste Snekaver, har været Vaartegn over min Fødeby, saalænge den har staaet paa sine krumme Stolper.

Men i Detidsbondens Sind var der intet Vaartegn; dér var hver ny Dag som den foregaaende: endeløst Træleri, Halvsult, Hovkjørsel, Landgilde — indtil Aaget spændtes af ham, og han blev fri. — For 100 Aar siden var Aakjær en forarmet Hedeby med Lyng lige op ad Gaardportene. Nu er det en velopbygget By, der i gode Somre forstaar at skjule den magre Jord under en rig Høst.

Mens min Oldefar, Søren Jepsen, i 1796 for at laane 80 Rdl. maatte sætte hele sin Gaard i Pant, var de tre sidste afdøde Aakjær-Gaardmænd Ejere af ca. 50,000 Kr. hver.

Saadan har Tiderne vendt sig for det gamle haardt prøvede Aakjær.

Jenle, 2. Juli 1908.

MARKFEST I AAKJÆR.

Ved Indvielsen af en Mindesten 12. Juli 1908.

Ærede Forsamling!

Det er mig er egen kjær Ting at byde Dem alle Velkommen her i Dag. Nu har Aakjær i umindelige Tider slidt Stier og lavet Hulveje ud til de andre; nu er det godt, for en Gangs Skyld, at andre søger til os.

*) Paa Johannes Mejers Kortblad fra 1850 slaar Aaen et stort Sving Ind under »Mounstrup« Marker; Resterne af denne Bugt er »de Lenner«. Aaens nuværende Retning fik den ved den Regulering, der paabegyndtes 1855 og endte 1864.

Ja, alt har Aakjær maattet hente fra andre; dets Lyng, dets Tørv, dets Kaffe og Sukker, ja selv de Prygl, hvormed der bødedes paa vor manglende Indsigt i Katekismen, og Gude Ord maatte vi hente udenfor Byens Grænse, ja, om det saa var Daabens hellige Vard, maatte det først hentes op fra Degnens Brønd i Fly, før det kunde komme over vore syndige Hoveder her i Aakjær.

Men Brødet, det kjære, daglige Brød, det voxed — Gud være lovet — som oftest rigeligt indenfor Bysens Skjel; det staar derhenne paa Agren og lytter fint mod den blaa Dag og mod de fjerne kommende Strøg af den klingende Høstle.

Ogsaa denne lille By, der ligger saa beskedent under sine graa Bakker, danner et Blad af Danmarks-Historien, kanske ikke i den skrevne, men det kan endda være, at den uskrevne ikke er den mindst interessante. Thi vort Lands egentlige Historie — det er ikke blot Rabalderet fra Dybbøl og Frederits, ikke bare en Skanse, jævnet af Granater eller nogle Tusinder Soldater skudt til Invalider — Danmarks sande Historie er ikke *Desperation*, men *Arbejde*, det vil sige Væxt og Fremgang i tusinde smaa Ting, hvoraf hver enkelt synes saa dagligdags og intetsigende, men hvis samlede Sum er en Nation i Flor.

Og Væxt og Fremgang, det er der sandelig i Aakjær, som i alle vore øvrige Landsbyer.

Saa lille end Byen er, saa har den dog gjort alle det samlede Danmarks Bevægelser med; ved sine grønne Stier, sine vanskelige, snoede Veje, er den knyttet til det øvrige Land, som Festeret ved sin Navlestræng er forbundet med Moderlegemet.

Den samme gavmilde Sol, som stryger over det øvrige danske Land, har fra Aarids Tid gulnet vor Rug og sat Blost i vore Kartoffler; den samme altomspændende Himmel har hvælvet sig over vore lave Tage og vore Lærkereder. Derhenne ligger Kjæmpehøjene som Vragstumper af en Kultur, der gik tilgrunde for 4—5000 Aar siden, og Kirken, der histude rejser sin kantede Hat, fortæller om en ny Epoke i Danmarks Udviklingshistorie: Hedningekulturens Ophør, Kristendommens Sejr. Kirken staar der som en historisk Milepæl paa Vej til Nutiden, og denne lille By har gjort hele Marchen med.

I 600 Aar var Aakjær en arm Træi, som hele det øvrige Bondeland et Røv for Herremændene.

I 600 Aar at høre Ridefogdens Svebestriker paa sin Nakke! Hvilken Skjæbne! Og dog var den Aakjærs og den danske Bondes. — Nu gjøres der megen Stads af den danske Herremand; nu kaldes han frem og skal stille Tungen paa Vægten og bestemme Ret og Lov i Danmark.

Og det er den danske Bonde og den danske Bondes Førere, der viser Godsejerne denne Tillid. Herregud, o, Bondemand, hvor kort er din Hukommelse! Kunde jeg i Lysbilleder ha' vist dig dine 600 Slaveaar og alt det, du led i din „ægyptiske Trældom“, da dine afmægtige Forfædre snævrede Forbandelse over Forbandelse gennem deres sammenbidte Tænder mod deres ublu Plagemaalder!

Det skal være en af mine Opgaver — jeg, den bonde-fødte — at prædike Hæd og Mistro til den Stand, der havde mine Forfædres Skjæbne i sin Haand og gjorde den saa haard. Den danske Godsejerstand har hærget dansk Jord som en Ulveflok, saa langt vor Historie naar. Aldrig saasnart havde man løst Gaardmændene af Stavnsbaandet, før Godsejerne var hos Kongen for at faa dem ind i det igjen, og da det ikke lykkedes, lokkede de Fæstehusmændene til at gaa i Snoren, og saa kraftigt trak Rendeløkken sig sammen om Husmandens Hals, at han slider i Strikken den Dag i Dag.

Nej, mine Tilhørere, Godsejerne, det er Folk, der skal nær til Iden, om der skal komme noget Fedt af dem!

Hovvejen fra Aakjær over Krusbakken og østerpaa ad Lundgaard til er løget efter af et nyt Aarhundredes Sand, og med løttet Sind har Aakjærbonden set den slettet ud fra Jordens Overflade. Men der gaar Gjengangere ad de gamle Hovveje; og mellem danske Godejere og danske Bønder burde der aldrig ligge mindre end et draget Sværd.

Men jeg maa springe al Historie over og søge ned til den Tid, jeg selv mindes.

I min Barndom i Halvfjerdserne og Begyndelsen af 80'erne var Aakjær endnu et tro Billede af højsalig Frederik den Sjettes Danmark.

Enevældens Skygger blev ved at ligge over min Fødeby hgetil Provisoricaarene, da man røg saa mange Ræve ud, den eneste radikale Periode i den jyske Bondes Liv siden

Grevens Fejde; i 80'erne leged Bonden med Riffel og Skattenægtelse og ladt Revolver bag Chatoklappen; Revolveren har jeg selv set hos en nu landskjendt Reformmand. Men det var ikke i Aakjær. Her ihukom vi altid trofast Pauli Ord: „Betaler alle, hvad I ere dem skyldige, den som Skat Skat, den som Told Told, den som Ære Ære!“

Der er aldrig bleven leged med Tændstikker i Aakjær, og for 20—30 Aar siden sad vi i Frederik den Sjette til Halsen!

Malerisk Armod hvor man saa. Enevældens Skygger, Vankundighed, Drik, Hoveri, Landgilde og alle Færdens Plager tyngede endnu med sin forfærdelige Dødvægt rundt om i vore Landsbyer.

Drejed man med Sandvejen op til vor By, var Billedet vidt forskjelligt fra, hvad man ser i Dag. Sandet røg og fæg fra Vej og Ager, Rug og Kartofler var de vigtigste Sædarter.

Rodfrugt kjendtes kun fra Kaalgaarden, Kløver kunde man ha' paa en Ager eller halvanden, hvor den stod og fristede de magre Køer, som Baret lokkes af den ene Skive Pølse ude paa Hjørnet af en stor Mellemad.

Inde stod det lige saa fattigt til: Gulvene var stampet Ler, Kakkellovnen en Bilsegger fra 1709 (som i mit Barndomshjem) eller endnu mere bedagede Aarstal; Væggene var overhængte med Gravskrifter, Chokolademærker eller endog Staniolpapir fra Sennepsojerne. I Bænkrogen stod Grovkagen Side om Side med en Kardus Skraatobak som Repræsentanter for Livsnydelsen. Spindelvævene under Lofferne søgte at efterligne Perpendiklens Bevægelser i det ornstukne Klokkhus.

Fejststøvet faldt blødeligt over de utildækkede Mælkesætter langs Loftet eller paa Dragkisten og lagde et solidt Grundlag for den Tids Smørtilvirkning.

Og nu Aandslivet i en saadan By? Ja, Krægtene sad paa Digerne i Sommeraftnerne og hakkede Tænder over Birchs Bibelhistorie og Kingos „Psalmebog“; Birch og Kingo er bleven afløste af andre Prælater i Rangen, men de Enevoldsmagter de repræsenterede — mon ikke de udøver det samme Tyranni den Dag i Dag som i min Barndom? Vor Bondes Økonomi har bedret sig uendeligt, hans Gaarde har kastet alle deres Krykker og staar nu ranke og grundmurede rundt paa veldyrket Land; men kan det samme siges om vor Bondes Kultur?

Nej, Frederik den 6tes Aand, der i Bondens materielle Verden forlængst er ført bagtænds ud af Landet paa en Træplov, trukket af Fortidens allermiserabelste Udgangssøg, den gaar endnu omkring som historisk Spøgelse i vore Bønders Lejr, i vor Skole og vore Bedesale; Enevælden med sin Erøsighed og sin Forvalterkjøb, hvormed den tærskede alt det til Gulvs, der ikke nærmede sig tilstrækkelig krybende og ydmygt, hvisker endnu om Sønderknuselse og Helyed-angst ved vor Bondes Øre. Katekismens Blade anvendes endnu af vore Kateketer som Overklustringspapir paa de Ruder, der vender ud mod Lyset. I det politiske har vi forlængst tiltunget os en Konstitution, hvi tøves der da med ogsaa at gøre vort Guisforhold konstitutionelt? Man kan ikke leve harmonisk med den ene Halvdel (den politiske) under den fri Forfatnings Tegn, men den anden (den sjælelige) under middelalderligt Mærke og Enevælde.

Det er i Længden ikke tilstrækkeligt, at vor Bonde peger paa den fyldte Smørdrittel og det ansete fede Flæsk; en Dag vil samme fede Flæsk blive stikkende ham i Halsen, hvis ikke han har Mod til at løsgjøre sig fra de Aands-lænker, som endnu ringler ved hans Ankel.

Springet over Smørkjærnen med de tre blanke Staal-gjort til Lavals Centrifuge har Bonden vist han kunde gjøre; men det nok saa betydelige Spring fra Naadesprin-cippet til Retfærdighedsprincippet, fra Middelalderens Mør-kefrygt til Nutidens moderne Verdensopfattelse — dette Spring skylder han os endnu — og desværre: dette har han røbet adskillig Ulyst for.

. . . Jeg har her maattet dvæle lidt ved min Fødebys Svagheder; men hvad har den ikke skjænket mig af fint og skjønt, af den Poesi, der risler i Grøfterne og rinder i Bækkene.

— — —

Om mine Forældre, til hvis Ære vi rejser denne Sten, skal der kun siges de færreste Ord. Det var ærligt slidende Folk, der tilfulde besad de danske Bønderfolks Kjærlighed til og Trofasthed mod deres Jord. De levede deres Liv i Dalen; derfor har vi sat Stenen her i Dalen. Jeg haaber, at den lille Gulspurv, der er saadan en lille trofast Fugl — som tit napped et Korn i min Fars Hakkelsedyng — jeg

haaber, at den vil ryste Duggen af sine smaa Vinger paa denne Sten en Gang imellem i den aarle Morgenstund. Og jeg fordrister mig til at haabe, at Folk, som kommer her forbi paa Vejen til eller fra deres Arbejde, med en Tanke maa mindes de to, som hædres ved denne Sten — den lille Sten i Dalen!

E N V E J R H A N E.

»Skive Folkeblad«, 19. Juli 1908.

„Skive Avis“ var i Søndags til Fest paa Kaphøje og kom virkelig efter Omstændighederne oprømt hjem og skrev et nobelt og velvilligt Referat om, hvad der var foregaaet paa Karupaaens idylliske Bredder. Det omstændelige Referat endte med disse Ord: „Først Kl. 3 sluttede denne originale, men (!) løvrigt vellykkede Festsplidning, der længe vil mindes i den lille By, idet det sikkert er første Gang, at Aakjær har huset saa mange Gæster.“

Som det vil ses: Vejrhanen omviftes af den blideste Zephyr, der bringer Referatet til at svulme. Men Dagen efter har Tonen faaet en anden Lyd — Barometret er jo i denne Tid tilbøjelig til bratte Omslag — da lyder det i samme ærværdige Avis: „Det smagte vel meget af Reklame denne Folkefest med Taler og Karnevalsøljer“ (hvilke?); og specielt *min* Tale betegnes med Udtryk som: „grov og dum“, „ondsindet og løgnagtig“.

Som det vil høres: Vejrhanen piber og knarker; Røgen slaar ned i Skorstenen; Redaktøren hoster hult.

Især maa jeg høre ilde for, at jeg benyttede Dagen til Afsløringen af en Mindesten over mine Forældre; det hedder: „Men mange vil maaske finde, at det baade havde været smukkere og naturligere, om Hr. Aakjær havde rejst Mindestenen paa en stilfærdigere Maade, end Tilfældet var.“ Men længere nede i Artiklen lyder det: „Om Forældrene hørte man i Taler lidt for ikke at sige intet, det centrale laa paa et helt andet Omraade.“

Jamen, hvorfor saa beskyide mig for at bruge mize Forældre til Reklame, højstærede Vrvælsende? Det skulde vel

ikke høre til den Art Logik, der betegnes ved Udtrykket: „te hwikken Sid' hweranden Gaang“.

Artiklen indledes med de anerkjendende Ord: „Hr. Aakjær har været sine Forældre en god Søn, der har man vidst fra mange af hans skønneste Digte.“ (Se „Skive Avis“, 15. Juli 1908).

Det faar mig til at mindes den første Anmeldelse, som dette begavede Blad skjænkede min Produktion, den lød med en lille Overspringelse som følger: „Saaledes udkom der for nogle Maaneder siden en Bog af en os ukjendt Størrelse, en Hr. Aakjær . . . Er Taler om Hr. Aakjær, har vi ikke andet at sige end blot dette: „Hans stakkels ulykkelige Forældre!“ (Se „Skive Avis“, 16. April 1898).

Saaedan har Skjæbnens Vind boltret med dette begavede Blad. — Kjære „Skive Avis“! Du dannede Omslag om min første ABC og om Hørhovedet paa min Moders Rok; du svøbtes om min Barndoms Frikadelle og min Ungdoms glinsende Pandekage; da havde dine Spalter dog et Indhold; da aabned min Barnehaand dig ikke uden Spænding; men nu er du bleven gammel og vrøvlet og lider af Tandværk. Du kan ikke nægte, at du mored dig godt i Søndags; du svang dig i Dansen lige til Kl. 3. Men Dagen efter indtraadte Eftersmækket; nu skjælder og smælder du og kaster os andre dit Snus i Øjnene og river arrigt i dit journalistiske Strikkegarn, der gaar i Filte for dig. — Sa' vi det ikke nok: Saa gamle Damer skulde aldrig gaa saa længe ude om Nætterne og faa vaade Fødder i Natteduggen.

Jensle, 16. Juli 1908.

FRA EN BORTGJEMT KREDS.

UNDER VALGET.

»Politikens«, 24. Maj 1909.

Det er ondt Vejr, der i dette Foraar staar over Fjends Herred; Vestenstormen pisker og skaver uden Ophør; de fjorgamle, visne Stræe langs de højt-kammede Bakkeaaer rejser sig i Vinden som Børsterne paa en tirret Galt; Bygen slæber med sit flossede Vaad ude over Heden mod Syd.

Haglen draser ned fra sine kolde Højder og blander sig med Bondens Sædebyg eller gjør høje, raslende Spring mellem de af Harven blottede Flintesten. Markerne flyger med taarnhøje Bølger af oprevet Sand, saa Daugbjergdaas, der staar ved Horisonten paa Vagt mod Heden, bliver borte bag de uhyre Støvmasser. Bonden standser med Haanden paa sin Sædekurv og ser mørkt efter sine vandrønde Agre, mens han føler Sandets Knasen under de sammenbidte Tænder.

I et saa barskt og umildt Land vil der næppe heller være stor Grøde i Politik. Der er dog i saa Henseende gjort mægtig Fremgang i den Tid, jeg mindes. I min Barndom kom der én Avis — og altid en Højrøis — til min Fødeby. Den gik imellem fire Gaarde (Husene kunde endnu ikke tillade sig en saadan Luxus) og blev tilsidst saa indgnedet med Smørrebrød, at man knap kunde skimte Typerne gennem Fedtet. Men denne ene Avis blev regelmæssig afsagt hvert Forsaar ved Havrelægningsens Begyndelse. Den hele Sommer igjennem gik vi i vor Dal og vidste om Verden knap mere, end „hvad Vildgjæssene fortalte“. Kredsens repræsenteredes i næsten en Menneskealder af *Chr. Sophus Klein*. Han drev sandelig ikke sine ærede Vælgere ud i nogen forceret Politik. Erindringer om højsalig Frederik den Sjette, der endnu blomstrede kraftigt i de Gamles Soldaterhistorier, fandt en naturlig Fortsættelse i denne flotte, velmonterede Embedsmandstype, hvis hvide Løkker paa Valgdagen lyste saa beroligende fra Tribunen ud over Viborg Torv. Hans Navn nævntes med en egen højtidelig Betonning af den Kommuneformand eller Sognefoged, der kom til min Fars Gaard for at opkræve Skatten. Klein nedlod sig kun til at holde de nødtørftigste Vælgermøder, og disse mindede ved deres værdige Ceremoniel mere om Bispevisitationer end om politiske Sammenkomster. Klein var i denne Kreds intet mindre end politisk Afgud. At angribe ham var Helligbrøde, at bestride hans Handlingers Ufejlbarlighed var nok til at gjøre sin Mand mislieb og forhæd i vide Kredse.

Saaledes lykkedes det Christian Sophus Klein at aflevere Viborg-Kredsens til Eftertiden som en af de politisk set mest vanskjødte i Landet.

Ikke en Gang 80'ernes Uvejrstorme var i Stand til at sætte noget kjendeligt Mærke i Kredsens Politik; de fleste

blev paa Valgdagen hjemme hos Grisen og Mutter og lod Sognefogderne og Aristokratiet besørge Kandidaten valgt ved Kaaring.

Endnu er den politiske Kultur ikke høj i disse Egne: der er dog en uhyre Forskiel paa de Yngre og de Ældre. Disse sidste kan tit reagere paa den besynderligste Maade. Da man saaledes efter et Møde, hvor tre Kandidater (de Radikales, Højres og Socialdemokraternes) havde været i Hiden, spurgte en Gaardmand om, hvem af de tre han foretrak, svarede han: „Tho, for mig at høre paa, saa var de jo enige!“ — En anden udtalte: „Denne Gang kan min Kone da komme hen at stemme, for iaar er hun tom“ (d. v. s. skal ikke have nogen Lille). Han var altsaa ikke videre i sin politiske Viden, end at Kvinderne allerede havde erobret politisk Valgret. Morsomt faldt ogsaa Udtalelserne fra en gammel, mosgroet Hedebonde, som man opfordrede til at støtte de Radikales Kandidat. Efter at have sendt en Spytteklat hen i hver af Stuens fire Hjørner svarede han: „Ja, det er a villig til; men æ gammel Fæstning skal bliv liggend! Og en Levendes Værn maa vi ha'; æ Soldater maa ett bliv' afskaffet; vil De gi' mig Deres Haand paa det! — Og saa vil a ha' en Fort i Kjøge Bugt!“

„Men hvorfor dog det?“

„Jow, for der har a ligget til Manør (d. v. s. Manøvre) saa at sige lige hogstavelig under Admiral van Dockum hans egn' Øwn!“

Men de sidste Aarings energiske Oplysningsværk har gjort Undere herude. Slengerik besøgte i Februar d. A. med umaadelig Virkning det mest forsømte Vest-Fjends Herred: for denne lykkelig udrustede Agitators Brandpile sank Fæstningen i sin Aske som en Tørveskrue. Der er ikke Tvivl om, at Hr. Slengeriks Taler herude vil sætte sig kjendelige Spor paa Valgdagen.

Hvis Jylland ikke politisk set helt skal „springe i Lyng“, maa den radikale Agitation ikke glemme disse bortgjemte Hedeegne, hvor Beboerne gennem Fødsel og Instinkt tilhører Demokratiet, men hvor politisk Sløvhed og gammel Slendrian har gjort dem til tankeløse Redskaber for Reaktionen.

Er der noget, Bonden hader, ikke blot i disse Egne, men over det hele Land, er det tilvisse Militarismen og

alle dens Gjæringer. Har man nu gjennem søde Vuggesange bragt dette Had til at slumre, saa Forsvarssagen gennemføres ved Bøndernes Stemmer, da er det et Bevis paa, at den demokratiske Agitation af én eller anden Grund er bleven forsømt.

I vidtspredte Egne som denne er det ikke nok med de store Møder. Man maa ind paa Husagitationen ligesom i Kjøbenhavn i de store Karptider. Jeg véd én Mand her i Kredsen, som gjorde det; han tog sin Kjæp i Haanden og gik ud i Sognene, og i Løbet af en Uge havde han samlet 82 Stemmer for det oppositionelle Program. Det var et godt Stykke Feraarspløining af én Mand.

Lad Oppositionens Folk gjøre dette overalt: saa bliver der ikke meget at gjøre for vore Modstandere.

EN GOD, GAMMEL FJANDBO.

«Skive Folkeblad», 1. Juni 1907.

Saa gamle *Kræn Kjeldbjærg* er listet af, varsom og uden Støj, som han levede!

I ham forsvinder en af de ejendommeligste Bønder i det vestlige Fjendsherred.

Der var noget afrundet smukt og repræsentativt over hans hvide Skikkelse. Han havde ikke for intet i mange Aar siddet i Aamtsraadet og trukket Hovedlæset i sin Kommune som dets mangeaarige Formand. Mine første Erindringer om Repræsentation er knyttet til hans brede, joviale Skikkelse; han blev sjældent set uden med en Protokol under Armen, og naar *Kræn Kjeldbjærg* satte sig, bred og tung, ved det sandskurede Langbord og begyndte at vikle det blaastribede Tørklæde fra sin Protokol, bredte der sig en egen Højtidelighed over Stuen.

Hans politiske Ideal var Klein; der var Stil og Form over de gamle Nationalliberale, og der var Stil over *Kræn Kjeldbjærg*; hans sorte Halstørklæde sad næsten lige saa sirligt som Kleins og klædte ham lige saa godt. Han var under hele min Opvæxt den eneste Bonde i disse Egne, der bar Antydning til hvid Krave, og det er en større Skik-sætning, end man tror.

Til Kræn Kjeldbjerg knyttede sig ogsaa min Erindring om de første Grundlovsfester der paa Egnen. Han havde lagt sin Gaard paa et sollyst Sted — det stemmede saa godt med hans aabne, lyse Sind — og han havde lokket en lille Granplantage til at gro op omkring sit Hjem — en Plantning, der nu konkurrerer med andre, men den Gang stod ret isoleret i dette vidsynte, aabne Landskab.

Fra disse grønne Graner paa den høje Bakkekam hjembar sikkert mange med mig de første vakre Minder om Sang og Folkefester; Ungdommen gik tryk og tillidsfuld ind ad Kræn Kjeldbjergs Havelaage, og rig og fattig fik det samme uskrømtede „Velkommen“ af den joviale Vært.

Han var en Foregangsmand i mange smaa Ting, der, hvor ubetydelige de end kunne synes, dog gir Livet Farve i et Bondeland, hvor Kulturfremskridt skjænkes langsomt — som Draaber paa Sukker. Han var saaledes en af de første Gaardmænd i Vest-Fjendsherred, der fik et Flag; det lyste saa rent over alle de grønne Graner og saas saa vidt over lave Gaarde og dræende Rugmarker.

Hans Minde vil al Tid i mit Sind staa knyttet sammen med dette lyse Dannebrogssleg over grønne Graner.

Han var næppe nogen betydelig Mand i noget, men dog stor nok til at fortjene manges Tak for det aabne, frejdige Sindelag, der fulgte hans Virksomhed baade i hans smaa, offentlige Hverv og i hans Forhold til Naboer og Bekjendte.

Han tilhørte en egen lys, sangvinsk Type, hvoraf der nu ikke er mange tilbage.

KJÆRGAARD I FLY.

»Skive Folketidsb., 9. Marts 1914.

Saa *Kjærgaard* er solgt? Det er vist en nem Gaard at gaa ind til. Jeg misunder den lykkelige Ejer. Det var alle enige om i min Barndom, at det var den smukkeste Gaard i Fjends Herred. Den laa paa en Skraaning, højt og dog i Læ. Bare man gik lidt hen over Bakkerne, saa havde man de mest bedaarende Udsigter. Og den lille Løvskov mod Syd, hvor vi Skolebørn fik Lov at komme paa Udflygt og saa Bøgetræer for første Gang, — nej, hvor syntes den os

æventyrlig: De fleste af os havde ikke set andre Skove end vore Forældres Kaalgaard; for Krabbesholms Skov — det var jo ikke til at tænke paa; det var jo en forfærdelig Tagn derhen! Desuden tilhørte den jo en Herremand — Gud fri os i Nej, men Jens Kjærgaards Skov tilfredsstillende alle Forøringer. Den havde hele Løvskovsmystikken og var alligevel ikke større, end at den ængstelige let kunde komme ud og snappe efter Vejret. Og det var sandelig ikke helt unødvendigt, naar Lærer *Niels Jakobsen*, Fly, begyndte at fortælle om Trolden, der lugter Menneskekjød; da blev hver Trærod over Skovstien til en lang, famlende Troldearm, der ravede rundt for at faa fat i de smaa Lædertræsko.

Til modsat Side paa en høj Bank stod Møllen med sit dumrende Vingebrus, — i lange Tider den eneste Vejrmølle i Miles Omkreds. En Nat fik den saa det vilde Indfald at gaa i Brand; et Lyn havde ramlet til at træffe den i Hatten. En Franskmand har en Gang søgt: „Et Slot er skjønt, selv naar det brænder; ja, der er dem, der vil sige: skjønnest naar det brænder.“ — det samme maa kunne siges om Møller. I hvert Fald er der næppe set et skjønnere Syn over Fjends Herred end den Møllebrand. Men der blandede sig ogsaa meget Vemod i Synet. Thi saadan en dejlig Mølle, der ligger højt og frit, der synes vi alle at eje noget af. Og det gjør ondt at se noget saa skjønt slettes ud af Landskabet.

Men Kjærgaard var skjønt, ikke blot ved sin Natur, men endnu mere ved sin *Kultur*.

Og naar Jens Kjærgaard nu staar i Færd med at forlade sin Fødegaard, vil han ikke ra' mig det ilde op, at en gammel Fjandbo minder om, hvad Fjends Herred skylder denne Mands Dygtighed og Driftighed. Jens Kjærgaard er intet mindre end en Foregangsmand paa Landbrugets Omraade i Egnene syd for Skive. Per Odgaard højagtede den Side af hans Virksomhed og havde Grund dertil; som Landmand var han Per Odgaard langt overlegen. Han var den første, der begyndte de nye Driftsmaader i Vestfjendsherred. Fra hans Gaard gik der grønne, kringlede Bølger hen over Egnen vidt omkring og bragte stadig større og større Afgrøder; naar Vestfjendsherred nu ligger under sine høje Himle som en af de bedst dyrkede Egne i Hedens Nærhed, saa skal Jens Kjærgaards Exempel i Halvfjerdserne og

Firserne ikke forglemmes. Han traadte den Gang sin Sti temmelig ene. Agitation iaa ikke ret for ham. Men hans Marker agiterede for sig selv. Lidt efter lidt begyndte hans Driftsmaader at liste ind over Nabomarkerne; lydløst og stille som Aprilsdagens Skygger glider over Fjends Herreds Aaser.

Ja, den gamle Jens Kjærgaard har været sin Hjemegn's Veilgjører. Men han har været det i stor Stilhed.

Jensle, 6. Marts 1914.

NIELS PEJSEN I TRØWED.

»Skive Folkeblad», 25. Marts 1913.

Det er med megen Vemod, jeg hører om Niels Pejsets Død.

Der ligger for mit Minde saa meget Solskin over hans Navn. Hvor kunde han gjøre en Søndag Eftermiddag festlig for os Hyrde drenge, naar han pludselig dukked op mellem Studene dernede ved Karup Aa; De andre Gaardejere gik saa rygstive under Hartkornet og følte Dyrene langs ad Ryggen med en egen stræng bedømmende Mine og et Blik til os, der sa' saa meget som: „Du kunde da nok ha' set dem en lille Smule bedre til, min Far!“ Men Niels Pejsen — han gik hen til os uden et bebrejende Ord, tværtimod, han fandt altid noget at rose os for: disse Stude — de var skam bleven godt passede; det kunde en da se med et halvt Øje! Han tørnte sine Lommer for Smaapenge og rakte os dem, saa vilde vi nok ha' et godt Øje med den hjælmede der, som var hans Kjæledægge og som gjerne skulde ha' Vand lidt hyppigere end de andre. — Der var en Strid mellem Drengene om at faa Niels Pejsets Stude at passe. Saadan en Solskins Eftermiddag blev han selv Dreng mellem Drengene; han leged Tagfat med os rundt om Høstakkene og lod os springe Buk over sine brede Rygstykker; ham er det, der maa tænkes paa i mit Digt „Jakob og hans Sønner“:

»Da ler han op, saa det i Skrotten knager,
mens sidste Springer han i Luften tager.»

Han elsked Livet dornede ved Karup Aa og forfærdede os Knægte ved splitternågen at springe i dens dybeste „Høiler“ og gaa ind under de hule Brinker efter Krebs, som han spærrede inde i sine lange Stunthoser efterat ha' underbundet Hosen med en Høvisk. Aa, hvor han skogrede, naar han svang en rigtig stor og lebendig Kammerat op paa Aa-brinken? Han forlod sjældn Aaen, før han havde Stunthosen fuld spækket med Krebs.

Han var en af de Husbønder, der kan gjøre en Arbejdsdag til en Fest. Hans Karle forgudede ham. Der er ingen Grund til at skjule, at det er ham, der har staaet Model til *Kjeld Pejser*, den brave Husbond, i min Bog „Vredens Børn“, ligesom jeg har kunnet øse af hans rige Munterhed til adskillige af de Skikkelser, der gaar rundt baade i mine Digte og Fortællinger.

Hvis der var mange saadanne Folk, var Livet morsommere at leve. Han har sikkert udrettet mere ved *sit* Exempel, end mange ved deres idelige Talen og Syngen. I min Barndom dannede *hans* Art Type, nu bliver de sjældnere og sjældnere, og hver Gang én af dem gaar bort, som nu „Niels Pejser i Trøved“, vender vi os spørgende mod de „ny“ Bønder og fritter: „Hvorned erstatter I os den Livsharmoni, den naturlige Munterhed, der gik bort med ham?“ og de bliver os som oftest Svaret skyldig.

Nu rives to Livsmagter om vor Bøndestand: *Kortspillet* og *Missionen*, mens Højskolen ser almægig til. Niels Pejser havde bevaret sin Sjel ren for disse to Yderligheder. Han var en altfor uforbederlig Optimist til, at han skulde la' sin medfødte Sindsro fortrykke af Missionærens forlorne Dybsindigheder og Kjællingfilosofi —, og Kortspillet, der i sine mildeste Former røber sine Dyrkeres Kjedsomhed og Aandsløvhed, men hvor det er bleven en Lidenskab er parat til at staa Fadder til enhver Gemenhed og Forbrydelse, — det kunde aldrig faa noget Tag i en saa ligevægtig og harmonisk udrustet Natur som hans.

Niels Pejser havde ikke gennemgaaet nogen Højskole. Hans Aand egnede sig daarlig til Uniform. Han hørte til de gamle enfoldige Bønder, der tog Livet paa deres egen Hazard. Han trængte ligesaa lidt til at indmelde sig i Missionens gjensidige Brandassurance-Selskab som at søge om Optagelse i den mer tempererede grundtvigske Varmestue.

Niels Pejser forstod sig kun kummerligt paa Systemer. Men han var én af de Bønder, som altid gik i sit eget Tøj, hvad enten man traf ham ude eller hjemme; og den Type bliver efterhaanden sjældnere end man tror og aftager — efter mine Erfaringer —, alt eftersom Højskolelæskudene stiger.

Jenle, 20. Marts 1913.

MORS HAVE.

»Tidsskrift for hist. Botanik«, 1. Hæfte 1918.

Vi havde hjemme en gammel Have,
skjønt *Kaalgaard* var nok dens rette Navn;
bag Digesaad og forblæste Stave
den laa saa ydmyg til Pryd og Gavn.
Jeg skjulte mig under dens *Hyl* med Svimlen,
og vidste som Barn ej bedre Sted;
thi blaa var Leagen, og blaa var Himlen,
og blaa *Lavendelen* i Moders Bed.

En Billedbog af de kjære kjendte,
ja saadan laa den for Barnets Sind,
og Søndenvinden dens Blade vendte,
og Solens Straaler var Pegepind;
og Farve kjæmpede hedt med Farve,
Gult skingrede op over Rødt og Blaat;
mod Bunden „grined“ den røde *Arve*,
men *Keiserliljen* bar Kronen Hot.

Den strunke *Blaahat* mod Lyset gaber
og viser Solen de nye Sko,
Valmuen blussende Ho'det taber,
blot Vinden dikler den med en Kno.
Og *Morgenfruer* med tændte Fakler
ved højlys Dag bag *Auriklers* Ring,
og *Hyacinter* som smaa Mirakler,
der nejer, svajer for Ingenting.

Stokrosen klatrer i Middagsvarme
 langs Kjærstolper og klinet Væg
 op for at slynge de laadne Arme
 i Tagets tjavse Oldingskjæg.
 St. Hansurt drejer sit sløve Øje.
 Reseda skutter sig lev og glad,
 som blanke Knapper i Barnets Trøje
 staar Tusindtyder i Ring og Rad.

Og Duften, Duften i Moders Have
 af Timian, Mynte, Kjørvel, Kaal,
 den vælded ud over Saad og Stave,
 som naar man skvalper en bredfyldt Skasi.
 Man gik i Ros som af søde Dramme
 fra Hyben, Lavendel, Pastinak:
 Malurt og Regnfang bød helst de ramme,
 til hvilke Bien sa' stødt: „Nej Tak!“

I Havens hedeste Solskinshjørne
 stod Halmhatskuben blandt Dild og Lag;
 der hørte man ogsaa Humlen tørne
 og vredt rumstere paa kort Besøg.
 Her Gravehvepser holdt gyldne Stævner
 i Peberrodsbedet ved Digets Grund,
 mens Havebænken slog lange Revner,
 og Bier glimted om Kubens Mund.

Alt Vildt og Voldsomt var stænget ude
 fra dette hellige, stille Sted,
 som Mor bevogtede bag sin Rude
 og lokked til Trivsel Bed for Bed.
 Om taabelig Stød dog ind var kommen
 og mulemaalte de brede Kaal —
 ej Ulv kan jages af Helligdommen
 med drøjere Knubs eller mere Skraal.

Nu er den segnet, den lave Længe,
 der skjærmed for Barnets Paradis,
 og segnet Leen, som klang i Enge,
 og Armen, som svarg den — ligervis.

Ej glider Reseda- og Høduit sammen
som før engang i en Høstkvælds Vind,
naar spejlende Kvier drak af Dammen,
mens Mor fra *Ribsen* tog Vasken ind.

Forsvunden er ogsaa *de* Uskyldsglæder,
naar Gulv var fejlet og alting gjort,
at se Dig, Moder, i Alterklæder
en Søndag glide fra Hjemmets Port:
Guldkorset funkled paa Salmehøgen
i Janisolens forgjorte Skin,
imens Du løfted fra Laagen Krogen
og skred fra Toften til Duften ind.

Og *Ambraen* stod saa søndagskjemmet,
og *Balsam* skinned af Morg'ens Bad,
da Mor sin Haand mod dens Grene stemmed
og tog hos Busken et takket Blad.
Hun lugted til det i gode Drømme
og la' det ømt paa den sorte Bog;
mens Blomster kysset paa Kjolens Sømme,
hur, atter Vejen mod Toften tog.

Og stille skred hun med Kirkefølget
ud mod den stigende, stærke Sol,
mens Græsset groed og Rugen bølged
og Haner ved hvide Gavle gol.
Og Balsambladet mod Mor opsendte
sin bedste Sødme fra Hjemmets Jord;
det dufted ind ad den hvide Stente
og rundt om Fonten ved Nådverbord.

30. August 1918.
